

Normativní systémy a Internet

Vladimír Smejkal

VŠE v Praze a VUT v Brně, soudní znalec, www.znalci.cz

Abstrakt

Stále více lidí, a to i neodborníků, si začíná uvědomovat, že na Internetu asi platí jaké normativní systémy – i když nevědí, že to normativní systémy jsou. Normativní systémy jsou totiž nástrojem regulace společenských vztahů a k jejich vzniku, změnám a zániku dochází i v prostředí Internetu. Přitom, tak jako v „reálném“ životě, jde o normy právní, mravní (etické), technické (RFC) nebo jiné. Některé z nich jsou lépe či hůře vynutitelné – právní normy, nebo jsou podmínkou realizace propojení – typicky dokumenty RFC (Request for Comments).

Příspěvek popisuje jejich vymezení a vzájemné vztahy, přičemž hlavní důraz je kladen na úvahy de lege ferenda z hlediska mezinárodní právní úpravy Internetu.

Normativní soustava RFC

Internet je založen na principu dobrovolnosti a dohod. Byť se to může zdát jakkoliv neuvěřitelné, docela to funguje – byť s výhradami, uvedenými níže. K různým problémům a tématickým okruhům existuje sice dokument společné politiky či pravidel nebo specifikací, nutno ovšem říci, že jeho závaznost není obecná a jeho dodržování není vynutitelné. Každý subjekt by se měl na Internetu řídit pravidly zejména proto, aby vůbec k propojení došlo.

Publikace těchto pravidel probíhá především formou RFC (Request for Comments). Dokumenty RFC jsou volně šířitelné texty, popisující technické, organizační a jiné aspekty počítačových sítí, zejména Internetu. Za schvalování a vydávání dokumentů RFC odpovídá IETF (Internet Engineering Task Force – www.ietf.org) a především jeho výbor IESG (Internet Engineering Steering Group). Činnost IESG je koordinována také s IAB (Internet Architecture Board – www.iab.org) a IRTF (Internet Research Task Force – www.irtf.org), to vše pod záštitou ISOC (Internet Society – www.isoc.org). Některé dokumenty RFC jsou přitom označovány jako STD (Standard), další jako FYI (For Your Information) a konečně další jako BCP (Best Current Practices).

Obecně vzato, žádné standardy Internetu nejsou naprosto závazné. Nejsou ničím jiným než specifikací, která je zveřejněna, aby sloužila internetové obci. „Standardy Internetu procházejí ve skutečnosti třemi testy: ověřením, zda odpovídají specifikaci, zkouškou prototypu a zkouškou definitivního produktu. Je to trochu jako kdybychom na zkoušku odhlasovali zákony a automaticky je rušili v případě, že se do dvou let neprokázala jejich užitečnost,“ říká Huitema.¹ Tento „technicko-programátorský“ názor mimořádně dobře ilustruje přístupy tvůrců a uživatelů Internetu k jeho řízení a k právním normám. Určitý způsob „samoorganizace“ může fungovat, a to dokonce vysoce efektivně, v období budování a převážně nekomerčního využívání. Dnes se ukazují principy dobrovolnosti a absolutního konsensu jako značný problém pro normalizaci, řízení dalšího rozvoje a především pro potřebné legislativní vymezení Internetu vzhledem národním právním řádům a zejména vzhledem ke komunitárnímu a mezinárodnímu právu.

¹ Huitema, Ch.: A bůh stvořil Internet... Mladá Fronta, Praha 1999, s. 76.

Etické normy Internetu

S Internetem je spojen pojem „netiketa“.² Slovo „netiketa“ vzniklo složením dvou slov: NET - síť a ETIQUETTE – etiketa neboli pravidla společenského chování.³ Jedná se tedy o etická pravidla při používání počítačových sítí. Jde tedy o pravidla, která jsou ještě méně vynutitelná, nežli standardy RFC. Ale to konec konců platí i pro pravidla společenského styku v „reálném“ světě. Na Internetu je nedodržování sice zdánlivě jednodušší (distanční přístup, anonymita), na druhou stranu sankce mohou být rychlejší a účinnější (zrušení adresy na mail-serveru, zahlcení neslušného uživatele maily apod.).

Porušování „netikety“ může v určité podobě a za určitých okolností nabýt intenzity přestupku nebo dokonce trestného činu, což u porušování standardů typu RFC zřejmě nehrozí.

Právní řád a Internet

Jak byl mnohokrát řečeno dříve, na Internetu platí právní řád.⁴ Jeho aplikace není ale jednoduchá, někdy dokonce není ani možná. Globální charakter Internetu je v přímém rozporu s převládajícími teritoriálními principy práva. Rychlost dějů, probíhajících na Internetu, znesnadňuje zjišťování informací či znemožňuje dokazování. Největším problémem Internetu je ale anonymita a s tím související častá absence odpovědnosti, resp. neodmítnutelnosti odpovědnosti. Některé skutkové podstaty nelze v reálném světě vůbec nebo přinejmenším stejným způsobem uskutečnit (např. často v oblasti nekalé soutěže).⁵ Některé druhy deliktů lze na Internetu spáchat daleko snadněji, rychleji a prakticky bez podstatnějších nákladů – to platí typicky pro tzv. informační kriminalitu.⁶

V oblasti veřejného práva dochází v souvislosti s tím, jak se výkon veřejné správy začíná, byť klopotně, stávat stále více elektronickým, k vydávání právních norem, které jsou svoji podstatou ryze „elektronické“: zákon o elektronickém podpisu, zákon o informačních systémech veřejné správy, zákon o některých službách informační společnosti apod. Do klasických veřejnoprávních předpisů se nyní již i u nás dostávají konstrukce, umožňující používat elektronickou komunikaci či zpracování dat v informačních systémech, které s výše uvedenými „elektronickými“ právními předpisy pracují a odkazují se na ně.

Také oblast trestního práva reagovala na pronikání informatiky a elektronické komunikace do běžného života, a to jak na národním, tak mezinárodním fóru. Nový, právě projednávaný trestní zákoník, obsahuje řadu podrobných skutkových podstat

² Viz např. ale nikoliv pouze <http://www.faqs.org/rfcs/rfc1855.html>

³ Smejkal, V., Bachrachová, H.: *Lexikon společenského chování*. 3., zcela přepracované vydání. Praha : GRADA, 2001.

⁴ Zejm. Smejkal, V.: *Internet a §§§*. 2. vydání. Praha : GRADA, 2001; Smejkal, V. a kol.: *Právo informačních a telekomunikačních systémů*. 2. rozšířené vydání. Praha : C. H. Beck, 2004.

⁵ Telec, I. Cybersquatting formou neoprávněného útoku na název obce prostřednictvím doménového označení. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2000, č. 3, s. 324. Smejkal, V. Nekalá soutěž na Internetu. *Právní rádce*, 2002, č. 2, s. 11 – 14.

⁶ Viz Smejkal, V. a kol.: *Právo informačních a telekomunikačních systémů*. 2. rozšířené vydání. Praha : C. H. Beck, 2004, s. 742 a násl.

počítačové kriminality, přičemž mj. vychází i z Úmluvy o počítačové kriminalitě Rady Evropy.⁷

Právní předpisy, které mají vztah především k soukromoprávním aspektům Internetu (např. spotřebitelské smlouvy, zákon o některých službách informační společnosti), pocházející z *acquis communautaire*, nejsou právě vzorem srozumitelnosti, a aplikace i klasických právních institutů závazkového práva naráží na problémy související s jurisdikcí, rozhodným právem, případně daňovými a celními aspekty.

Některé internetové oblasti jsou dlouhodobě neřešené, přestože se dostaly do stavu, kdy by právní úprava byla vhodná (doménová jména jako zvláštní druh označení, často kolidující s právy k ochranným známkám a názvům právnických osob). Někde právní předpis sice umožní postihovat závadné jednání (např. spamy) u subjektů podléhajících některým národním jurisdikcím (v EU, v USA), což ale, vzhledem ke zmíněnému globálnímu charakteru Internetu neznamena, že by bylo možno tento negativní, samo fungování Internetu ohrožující činnost, podstatnějším způsobem vymýtit. Důvodem je absence mezinárodní, celosvětové právní úpravy týkající se některých aspektů Internetu, resp. počítačových sítí obecně.

Mezinárodní úmluva o Internetu

Jak jsem naznačil výše, některé aspekty informační společnosti, resp. jejího nejmocnějšího nástroje – počítačových sítí propojených v rámci Internetu, již dnes vyžaduje účinnou právní úpravu. Ta může být v globální celosvětové síti účinná pouze tehdy, pokud bude existovat jednotná smlouva či úmluva, jejímiž signatáři budou všechny státy. Jinak se totiž stane, že se budou „škůdci“ stěhovat tam, kde není určitá nežádoucí činnost zakázána a sankcionována. Vzhledem k jednoduchosti instalování nějakého internetového serveru lze tento odhad říci s pravděpodobností hraničící s jistotou.

Má-li dnes Internet charakter „všeobjímajícího“ prostředí, obtékajícího celý svět a přenášejícího informace k uživatelům kdekoli na zeměkouli, pak lze konstatovat, že se chová podobně jako moře nebo kosmický prostor. Vhodným řešením pro další podporu Internetu a jeho přechod ke stále profesionálnějšímu, závaznému využívání, je nějaká mezinárodní úmluva, podobně, jako tomu je u moře nebo kosmického prostoru.⁸ Není to tedy úloha pro Evropské společenství, ale pro Organizaci spojených národů. Je tedy zřejmé, že – zvítězí-li tato myšlenka – bude se jedna o proces bolestně pomalý a komplikovaný. O to více by se mělo o něm co nejdříve a co nejnaléhavěji diskutovat.

⁷ Viz Smejkal, V.: Kriminalita v prostředí informačních systémů a rekonstrukce trestního zákoníku. *Trestněprávní revue*, roč. II., 2003, č. 6, s. 161 – 167.

⁸ Viz např. Úmluva o pevninské mělčině z roku 1964, Smlouva o zásadách činnosti států při výzkumu a využívání kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles z roku 1968, Smlouva o zákazu umístění jaderných zbraní a jiných zbraní hromadného ničení na dně moří a oceánů a v jeho podzemí z roku 1970, Úmluva o mezinárodní odpovědnosti za škody způsobené kosmickými objekty z roku 1972, Úmluva o registraci objektů vypuštěných do kosmického prostoru z roku 1975, a především Úmluva Organizace spojených národů o mořském právu z roku 1982.